

Piotr Köhler

Zakład Badań i Dokumentacji Polarnej im. Prof. Z. Czepego
Instytut Botaniki
Uniwersytet Jagielloński
ul. Kopernika 27
31–501 Kraków
piotr.kohler@uj.edu.pl

STULECIE URODZIN WIELKIEGO POLSKIEGO POLARNIKA STANISŁAWA SIEDLECKIEGO (1912-2002)

Przypadająca w 2012 roku setna rocznica urodzin Stanisława Siedleckiego była okazją do przypomnienia jego życiorysu ze szczególnym uwzględnieniem dokonań na polu polarystyki.

Przed ponad stu laty, w dniu 17 IX 1912 r. w Krakowie urodził się Stanisław Siedlecki. Jego rodzicami byli Michał Siedlecki (1873–1940), profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego, i Anna (1889–1942) z domu Stachiewicz, córka znanego krakowskiego malarza Piotra Stachiewicza. W Krakowie uczęszczał do szkoły powszechnej, a następnie – do IV Gimnazjum im. H. Sienkiewicza, gdzie w 1931 r. zdał maturę. W roku akademickim 1931/1932 studiował fizykę i matematykę na Uniwersytecie Jagiellońskim. Następnie wziął udział (razem z inż. Czesławem Centkiewiczem i Władysławem Łysakowskim) w całorocznej polskiej ekspedycji na Wyspę Niedźwiedzią w ramach II Międzynarodowego Roku Polarnego i pełnił funkcję obserwatora–meteorologa. Po powrocie został odznaczony (w 1933) Srebrnym Krzyżem Zasługi za udział w wyprawie. W roku akademickim 1933/1934 kontynuował studia fizyki i matematyki, ale na Uniwersytecie Warszawskim. W lecie 1934 r. wziął udział w siedmioosobowej wyprawie do Ziemi Torella na Spitsbergenie mającej cele alpinistyczno–naukowe. Jej uczestnicy spędzili około dwóch miesięcy nad Van Keulenfjorden – w niezbadanej wówczas części Ziemi Torella. Siedlecki prowadził obserwacje meteorologiczne, pełnił też funkcję pomocnika przy pracach kartograficznych i geologicznych. Uczestnicy wyprawy zdobyli 26 szczytów, do najważniejszych wejść należało m.in. zdobycie Supanberget (Stanisław Siedlecki i Henryk W. Mogilnicki) i Kopernikusfjellet (Stanisław Siedlecki i Stefan Bernadzikiewicz).

Po powrocie ze Spitsbergenu Stanisław Siedlecki zmienił kierunek studiów i od 1934/1935 do II wojny światowej studiował geologię na Uniwersytecie Warszawskim. W 1935 r. opublikował książkę pt. *Wśród polarnych pustyń Svalbardu*. Opisuje tam swój pobyt na Wyspie Niedźwiedziej i udział w wyprawie na Spitsbergen do Ziemi Torella w 1934 r. W lecie 1936 r. razem ze Stefanem Bernadzikiewiczem (1907–1939) i dr Konstantym Jodko–Narkiewiczem (1901–1963) ponownie wyprawił się na Spitsbergen. Ci trzej polarnicy dokonali wówczas pierwszego w historii przejścia w poprzek Spitsbergenu, od przylądka południowego (Sørneset) do północnego (Verlegenuken) i z powrotem do Isfjordu. Wyprawa miała charakter eksploracyjny. Jej trasę długości około 850 km, wiodącą w dużej mierze przez kraj wówczas nieznaną, przebyli na nartach w ciągu 6 tygodni w lipcu i sierpniu

1936 r. ciągnąc własnymi siłami sanie z żywnością i niezbędnym ekwipunkiem. Wyprawa ta zyskała duży rozgłos w środowiskach polarystycznych w Norwegii i innych krajach. W tamtych warunkach była ogromnym wyczynem. W lecie 1937 r. Stanisław Siedlecki uczestniczył w pierwszej polskiej wyprawie na Grenlandię kierowanej przez dra Aleksandra Kosibę (1901–1981). Pełnił podczas niej funkcję asystenta–geologa. Wyprawa działała w rejonie fiordu Arfersiorfik.

Sportową działalność alpinistyczną rozpoczął Stanisław Siedlecki już w wieku 18 lat i kontynuował ją z przerwami przez następne 20 lat. Uprawiał zarówno taternictwo letnie, jak i zimowe. Z najważniejszych letnich przejść wymienić można pierwsze wejście południowo–zachodnią ścianą Małego Ganku (1931) czy nową drogą na zachodniej ścianie Łomnicy (1945, z T. Orłowskim), a z zimowych: pierwsze wejście na Wielką Kapalkową Turnię (1936, z J. Pierzchałą), czy pierwsze wejście na Pośrednią Jaworową Turnię i Jaworowy Róg (1939, z J. Pierzchałą). W dorobku ma także kilkanaście innych pierwszych przejść letnich i zimowych. Na Spitsbergenie dokonał w 1934 r. szeregu wejść szczytowych.

W czasie II wojny światowej pracował początkowo (1940–1941) jako nauczyciel i praktykant rolny na wsi pod Tarnobrzegiem, a następnie (1942–1943) – jako geolog w okupacyjnym Instytucie Geologicznym (Amt für Bodenforschung) i uczestniczył w kartowaniu geologicznym obszaru między Krakowem a Częstochową. Od 1943 r. do połowy 1944 r. opiekował się zbiorami geologicznymi Muzeum Fizjograficznego (Przyrodniczego) Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie. W lipcu 1944 r. zdał konspiracyjnie egzamin magisterski. Od połowy 1944 r. do zakończenia II wojny światowej przebywał w schronisku na Wadze (Tatry Słowackie). Wraz z przyjaciółmi taternikami (Jerzym Piotrowskim, Janem Stryjeńskim, Magdaleną Stryjeńską) penetrował Tatry ochraniając schroniska górskie (Morskie Oko i Schronisko na Wadze) przed dewastacją.

Dyplom magistra filozofii w zakresie geologii i paleontologii otrzymał 24 V 1945 r. na Wydziale Matematyczno–Przyrodniczym Uniwersytetu Warszawskiego. Od zakończenia II wojny światowej (od wiosny 1945 r.) do 31 VIII 1950 r. pracował jako asystent (początkowo asystent–wolontariusz), a następnie adiunkt w Zakładzie Geologii UJ. W 1947 r. był inicjatorem, organizatorem i kierownikiem pierwszej po II wojnie światowej polskiej wyprawy w Alpy.

Samodzielną pracę naukową jako geolog rozpoczął w Polsce bezpośrednio po zakończeniu II wojny światowej. Zajmował się głównie kartowaniem geologicznym i związanymi z tym studiami stratygraficznymi, paleogeograficznymi i tektonicznymi. Terenem prac były obszary wschodniego obrzeżenia Górnośląskiego Zagłębia Węglowego (region Śląsko–Krakowski). Tytuł doktora nauk geologicznych w zakresie geologii i paleontologii uzyskał na podstawie rozprawy „Utwory geologiczne obszaru pomiędzy Chrzanowem a Kwaczałą”, jej promotorem był prof. Marian Książkiewicz (1906–1981). Promocja odbyła się na Uniwersytecie Jagiellońskim w dn. 22 III 1949 r. W pierwszym półroczu 1949 r. uzupełniał studia geologiczne w Laboratoire de Géologie, Sorbonne, w Paryżu. W 1950 r. przeniósł się z UJ do krakowskiej pracowni Muzeum Ziemi, gdzie pracował jako samodzielny pracownik naukowy do 1953 r., kiedy to objął kierownictwo Oddziału Górnośląskiego Instytutu Geologicznego w Warszawie. Zainicjował wtedy wydawnictwo „Materiały do geologii obszaru śląsko–krakowskiego” i zredagował cztery pierwsze jego tomy (z częściową pomocą mgra S. Alexandrowicza). W 1954 r. otrzymał

stopień docenta, a w 1955 r. uhonorowany został Medalem 10–lecia Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej.

Wiosną 1956 r. rozpoczął pracę w Zakładzie Nauk Geologicznych PAN. W związku z przygotowaniem do udziału Polski w Międzynarodowym Roku Geofizycznym (1957–1958) władze PAN powierzyły mu zadanie organizacji i poprowadzenia cyklu polskich wypraw na Spitsbergen. W tamtych latach Stanisław Siedlecki był w Polsce jedyną osobą, która miała wiedzę i doświadczenie w tego typu przedsięwzięciach. Zorganizował wtedy, a następnie kierował kilkoma wyprawami na Spitsbergen. W lecie 1956 r. była to pięcioosobowa wyprawa rekonesansowa do fiordu Hornsund. W latach 1957 i 1958 była to główna polska wyprawa Międzynarodowego Roku Geofizycznego, która rozpoczęła się budową Polskiej Stacji Naukowej nad Hornsundem według koncepcji S. Siedleckiego i pod jego kierunkiem (według projektu Jerzego Piotrowskiego), następnie prace grup letnich 1957 i 1958 oraz całoroczna praca grupy zimującej. W latach 1959, 1960 i 1962 były to trzy wyprawy letnie do Polskiej Stacji Polarnej w Hornsundzie mające program głównie geologiczny i geofizyczny, kontynuujące badania rozpoczęte w okresie MRG. Po wyprawach MRG na Spitsbergen Stanisław Siedlecki odznaczony został Orderem Sztandaru Pracy II klasy (31 I 1962). W powyższych wyprawach Siedlecki pełnił funkcję głównego organizatora, a następnie kierownika, prowadząc równocześnie własne terenowe badania geologiczne. Badania te objęły studia nad stratygrafią dolnego karbonu, a następnie triasu i permu we fiordzie Hornsund i w terenach położonych na południe od tego fiordu. Należy podkreślić jego ogromną rolę w należywym przygotowaniu, a następnie zorganizowaniu wypraw. Organizując wyprawy i stwarzając od podstaw ich koncepcję ideową wychodził zawsze z założenia, że ekspedycje te winny stanowić wstęp do szerszej i permanentnej polskiej działalności polarystycznej, zaś wybudowana z związku z MRG baza w Hornsundzie winna stać się stałą polską stacją naukową w Arktyce. Jej rolę widział przy tym jako placówki nie tylko naukowo–badawczej, lecz także szkoleniowej dla młodych polskich geografów, glaciologów, geologów, geofizyków, czy biologów. W 1964 r. opublikował swoją drugą książkę, *Dom pod biegunem*. Jest to album 145 czarno–białych zdjęć wykonanych podczas budowy i pierwszych lat funkcjonowania Polskiej Stacji Polarnej w Hornsundzie na Spitsbergenie.

W 1964 r. uzyskał stypendium Norweskiej Królewskiej Rady Naukowo–Technicznej, wyjechał z Polski i do 1966 r. pracował jako geolog w Norweskim Instytucie Polarnym w Oslo. Z ramienia tego instytutu prowadził w okresach letnich prace geologiczne na Wyspie Niedźwiedziej i na Spitsbergenie na Sørkapp Landzie (1964) oraz w rejonie Bellsundu (1965). Podczas wypraw na Spitsbergen zajmował się kartowaniem geologicznym i studiami dotyczącymi głównie utworów karbonu i permu Sørkapp Landu. W r. 1965 został mianowany profesorem nadzwyczajnym Polskiej Akademii Nauk.

W latach 1966–1979 pracował w Norweskim Instytucie Geologicznym (Norges Geologiske Undersøkelse) w Trondheim jako geolog państwowy I stopnia (I–te Statsgeolog). Prowadził w północnej Norwegii kartowanie geologiczne oraz studia stratygraficzno–paleogeograficzne i tektoniczne w rejonie niezbadanego ówczesnie jeszcze wnętrza półwyspu Varanger. W 1971 r. przyjął za zgodą ówczesnych władz polskich obywatelstwo norweskie.

Do Polski zaczął przyjeżdżać od 1978 r. biorąc od tego czasu udział w corocznych sympozjach i zjazdach Klubu Polarnego Polskiego Towarzystwa Geograficznego. Po

ukończeniu 67 lat, od dn. 1 I 1980 r. przeszedł na emeryturę. Nadal mieszkał w Trondheim. Odbył wtedy wiele podróży do najciekawszych miejsc na Ziemi, np. do Ameryki Południowej (1982 i 1983), nad wodospad Iguazú (Iguaçu) (1982) na granicy argentyńsko-brazylijskiej, do Indonezji (1983), czy Papui Nowej Gwinei (1984). Od 1980 r. zaczął ponownie, niemal co roku, odwiedzać Polską Stację Polarną w Hornsundzie spędzając w niej niejednokrotnie po kilka miesięcy. Już w lecie 1980 r. wziął udział (jako zastępca kierownika) w pierwszej części (na trasie ok. 1200 km od Isfjordu do Mosselbukta) opływania otwartymi łodziami Spitsbergenu. Wyprawą tą zorganizowaną z inicjatywy S. Siedleckiego kierował prof. Ryszard Wiktor Schramm (1920–2007) z Uniwersytetu Poznańskiego. W 1982 r. otrzymał Złotą Odznakę Polskiego Towarzystwa Geograficznego, został także w tym samym roku laureatem nagrody im. Jurzykowskiego oraz mianowany członkiem honorowym Komitetu Badań Polarnych PAN. W 1983 r. otrzymał za wybitne osiągnięcia naukowe medal im. Mikołaja Kopernika Polskiej Akademii Nauk, w tym samym roku Polskie Towarzystwo Geograficzne mianowało go swym członkiem honorowym. W 1985 r. otrzymał Order Gryfa Pomorskiego. W lecie 1982 i 1987 r. przebywał przez trzy miesiące w Polskiej Stacji Polarnej w Hornsundzie jako jej gość honorowy, a w okresie od 15 XII 1984 do 31 VII 1985 r. zimował tamże. Łącznie w ciągu 50 lat działalności polarnej brał udział w 13 ekspedycjach arktycznych, podczas których trzykrotnie zimował (na Wyspie Niedźwiedziej i na Spitsbergenie). Wliczając 14 lat pracy w północnej Norwegii, razem około 75 miesięcy pracy poświęcił terenom arktycznym i subarktycznym; oznacza to, że przeważającą większość czasu w najefektywniejszych latach życia poświęcił działalności polarystycznej. Prace geologiczne na terenie Norwegii zostały docenione i król Norwegii Harald V w czasie swej wizyty w Polsce w 1996 r. odznaczył go najwyższym odznaczeniem norweskim – Krzyżem I Klasy.

Stanisław Siedlecki należał do szeregu organizacji społecznych pełniąc w nich wiele odpowiedzialnych funkcji. Spośród związanych z polarystyką można wymienić Klub Polarny (Polarklubben) w Tromsø (od 1958 członek honorowy), czy Klub Białego Niedźwiedzia (Isbjørnklubben) w Hammerfest (od 1959). Był członkiem założycielem Klubu Polarnego Polskiego Towarzystwa Geograficznego (w 1973). Od 1980 r. był członkiem Explorers Club w Nowym Jorku (USA), a w 1993 r. otrzymał order z wstęgą The Explorers Club.

W 1988 r. przeniósł się z Norwegii do Austrii i zamieszkał w mieście Bludenz (nieдалeko Liechtensteinu), a w 1991 r. osiedlił się w Łodzi. Z okazji jego osiemdziesiątej rocznicy urodzin współpracownicy i uczniowie wydali zbiór wspomnień *Pamiętkowa księga przyjaźni. Stanisław Siedlecki* (pod red. profesora Ryszarda Wiktora Schramma).

Stanisław Siedlecki zmarł w 8 III 2002 r. w Łodzi. Został pochowany na Starym Cmentarzu w Łodzi.

Stanisław Siedlecki był faktycznym twórcą polskiej polarystyki i wychowawcą całego pokolenia polskich polarników. Jego rola w rozwoju polskiej myśli i organizacji działalności polarnej jest nie do przecenienia. Z powodu ogromnej roli, a równocześnie bardzo przyjacielskiego stosunku do współpracowników i uczniów, cieszył się wielkim poważaniem wśród polarników. Pozostawił mocny ślad w polskim polarnictwie. Z całą pewnością pozostanie długo w pamięci następnych generacji, którym tak wiele ofiarował ze swej wiedzy, doświadczenia i entuzjazmu. W uznaniu ogromnych zasług Stanisława Siedleckiego

dla polskich badań polarnych i decydującej roli w powstaniu Polskiej Stacji Polarnej na Spitsbergenie nadano stacji w 2007 r. jego imię.

Źródła archiwalne

Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego: S III 246, W BiNoZ 13, WMP 171. Materiały biograficzne w Zakładzie Badań i Dokumentacji Polarnej im. Prof. Z. Czeppego Instytutu Botaniki Uniwersytetu Jagiellońskiego.

BIBLIOGRAFIA

BIRKENMAJER, K. 2002. In memoriam. Stanisław Siedlecki (1912–2002). *Polish Polar Research* 23(1): 101–106.

BIRKENMAJER, K. 2003. Pożegnanie Stanisława Siedleckiego na cmentarzu w Łodzi, 18 III 2002 r. *Biuletyn Polarny* 11: 7–9.

BIRKENMAJER, K. 2008. 50–lecie Stacji Naukowej PAN im. Stanisława Siedleckiego na Spitsbergenie. *Wszecławiat* 109(4–6): 135–139.

CZARNIECKI, S. 1964. *Zarys historii geologii na Uniwersytecie Jagiellońskim*. Uniwersytet Jagielloński, Kraków, Wydawnictwa Jubileuszowe t. XIV, ss. 145.

JAHN, A. 1984. Stanisław Siedlecki. *Czasopismo Geograficzne* 55(2): 266.

JAHN, A., BIRKENMAJER, K. 1991. 80th anniversary of Professor Stanisław Siedlecki. *Polish Polar Research* 12(3): 265–268.

JÓZEFczyk, M., KORZYSTKA, M., MIGAŁA, K., PIASECKI, J. 2010. Pierwsza polska wyprawa na Grenlandię 1937 roku. Wyniki pomiarów meteorologicznych Stanisława Siedleckiego i Alfreda Jahna. First Polish Greenland expedition in the year 1937. Results of meteorological survey conducted by Stanisław Siedlecki and Alfred Jahn. *Problemy Klimatologii Polarnej* 20: 171–181.

KÖHLER, P. 2012 [wyd. 2013]. Spuścizna Stanisława Siedleckiego (1912–2002) w zbiorach Zakładu Badań i Dokumentacji Polarnej im. Prof. Zdzisława Czeppego Instytutu Botaniki Uniwersytetu Jagiellońskiego. *Krakowski Rocznik Archiwalny* 18: 157–165, 209–210, ilustracje 9–21.

KÖHLER, P. 2013. Stanisław Siedlecki (1912–2002) – polarnik, taternik, geolog. Stulecie urodzin. *Kwartalnik Historii Nauki i Techniki* 58(3): 61–80.

KOSIŃSKI, R. 1965. *Stanisław Siedlecki*. W: *Głowy podwawelskie*. Wydawnictwo Literackie Kraków, s. 361–366.

KOZŁOWSKI, S. 1993. Osiemdziesięciolecie nestora polskiej geologii – prof. dr. Stanisława Siedleckiego. *Przegląd Geologiczny* 41(2): 130–131.

KRAWCZYK, A. 1994. Osiemdziesięciolecie urodzin Stanisława Siedleckiego. *Biuletyn Polarny* 2: 65–66.

MANECKI, A. 1994. Krakowskie jubileuszowe spotkania z profesorem Stanisławem Siedleckim. *Biuletyn Polarny* 2: 66–67.

MANECKI, A. 2003. Krakowskie i spitsbergeńskie spotkania ze Stanisławem Siedleckim. *Biuletyn Polarny* 11: 12–15.

NYKA, J. 1992. Profesor Stanisław Siedlecki. *Głos Seniora* 8/1992.

NYKA, J. 2002. Prof. Stanisław Siedlecki. *Gazeta Górská* 3/2 (12.03.2002).

R. 1961 [wyd. 1962]. Odznaczenia państwowe dla członków K[lubu] W[ysokogórskiego]. *Taternik* 37(4).

RADWAŃSKA-PARYSKA, Z., PARYSKI, W. H. 2004. *Wielka encyklopedia tatrzańska*. Poronin, Wydawnictwo Górskie.

SCHRAMM, R. W. (red.) 1992. *Pamiętkowa księga przyjaźni. Stanisław Siedlecki*. [Poznań], ss. 276.

SCHRAMM, R. W. 1994. Na marginesie jubileuszu osiemdziesięciolecia Stanisława Siedleckiego. *Biuletyn Polarny* 2: 67–69.

SCHRAMM, R. W. 2002. Stanisław Siedlecki – Siaś 17.09.1912 – 7.03.2002. *Biuletyn Polarny* 9–10: 26–28.

SIEDLECKI, S. 1935. *Wśród polarnych pustyń Svalbardu*. Państwowe Wydawnictwo Książek Szkolnych, Warszawa, ss. 190.

SIEDLECKI, S. 1964. *Dom pod Biegunem*. Wydawnictwo „Sport i Turystyka”, Warszawa, ss. 25 + 145 fot. czarno-białych.

SIEDLECKI, S. 1956. Rekonesansowa wyprawa na Spitsbergen w 1956 r. *Problemy* 12(12): 842–854.

SIEDLECKI, S. 1957. Dziennik wyprawy rekonesansowej na Spitsbergen w 1956 r. *Problemy* 13(1): 2–23.

SOBCZYK, J. R. 2006. W kręgu pamięci o profesorze Siedleckim – czyli tematyczna ciekawostka pocztowa (Spitsbergen – lipiec 1958). *Biuletyn Polarny* 12–13: 83–85.

SYNIAWA, M. 2003. Stanisław Siedlecki. *Przyroda Górnego Śląska* 31: 14–15.

SZUPRYCZYŃSKI, J. 1993. Na osiemdziesięciolecie Stanisława Siedleckiego. Konferencja Komitetu Badań Polarnych, Warszawa, 29 X 1992 r. *Nauka Polska* 41(2–3): 163–165.

SZUPRYCZYŃSKI, J. 1993. Osiemdziesięciolecie urodzin profesora Stanisława Siedleckiego. *Przegląd Geograficzny* 65(1–2): 211–213.

SZUPRYCZYŃSKI, J. 2002. Stanisław Siedlecki (1912–2002). *Przegląd Geograficzny* 74(4): 635–637.

WĘSŁAWSKI, J. M., MOSKAL, W., ZAJĄCZKOWSKI, M., KWAŚNIEWSKI, S., JEZIEŃSKI, J., WIKTOR, J. 2003. Wspomnienia o profesorze Stanisławie Siedleckim. *Biuletyn Polarny* 11: 16–22.

ZALEWSKI, S. M. 2003. Stanisław Siedlecki. Założenie Polskiej Stacji Polarnej Hornsund na Spitsbergenie (październik 1956 – październik 1958). *Biuletyn Polarny* 11: 10–12